

NEKÜNK HARANGOZTAK

A pesti szlovákok harangja

Bajkó Ferenc

A Rákóczi úton a Keleti pályaudvar felé haladva az egyik belvárosi bérház kapuja fölött egy szobrot pillanthatunk meg: *Luther Márton*, a nagy német egyházreformátor alakját. Aztán, ha tovább szemlélődünk, az épület teteje fölött láthatunk egy templomtornyot, a tetején toronygömbbel és kereszttel. Budapest egyik legszomorúbb sorsú temploma ez, a szlovák evangélikusok hajdani, monumentális épülete, amely ma profán célokat szolgál: táncház és edzőterem működik a falai között. Harangja viszont a Nógrád megyei Szügyben máig hirdeti a pesti szlovák ajkú evangélikusok hitét.

A pesti evangélikusoknak *Pollack Mihály* építész rajzai szerint tervezett temploma 1799 és 1808 között épült fel. Máig a magyarországi evangélikusság egyik központi épülete. Falai között kez-

detben három nemzetiség tartotta istentiszteleteit: a magyar, a német és a szlovák. A pesti szlovák evangélikusokat *Kollár János* karolta fel, aki lelki és kulturális életükkel, de nemzeti identitásuk megőrzésével is foglalkozott. Olvasókört alapított, szlovák könyvtárat hozott létre, és mivel a Deák téri közös templom szűkösen bizonyult a három nemzetiség számára, írásban kérelmezte *József főhercegtől*, a nádortól hogy a pesti szlovákok templom- és iskolaépítés céljára telket kaphassanak. *József nádor* 1838. május 28-án kelt levelében a pesti szlovákoknak adományozta a mai templom 2200m²-es telkét. 1854-ben a szlovák evangélikusok adminisztratív szempontból különváltak a magyar és német nemzetiségű gyülekezettől, de a közös templomhasználat megmaradt, hiszen a Rákóczi úti szlovák

templom építése csak 1857-ben kezdődött meg. E romantikus stílusú épület terveit *Dieschler József* építész készítette el. A tetőzet 1863-ra, a torony 1866-ra készült el, 1867-ben vették használatba a hívek. Két oldalán az iskola és a lelkészlakás állt.

Ez a monumentális templom nem sokáig volt meghatározó építészeti eleme a Rákóczi útnak. Mivel a gyülekezet az 1870-es években eladósodott, az 1873-ban hivatalba lépett új lelkész, *Bachát Dániel* úgy döntött, hogy az adósság csökkentése érdekében a templom elé bazársort épített. Ettől a földszintes üzletsortól még látni lehetett a templomépületet. Azonban az 1890-es évekre a gyülekezet anyagi gondjai nem oldódtak meg. A bazársor bérlőitől befolyt bevétel nem volt elegendő ahhoz, hogy a kialakult helyzetet orvosolni tudják, ezért *Bachát* kezdeményezésére, az

A Rákóczi úti ház, udvarán az egykori templommal

iskola és a lelkészlak lebontásával 1893 és 1894 között felépült a templom elé a monumentális bérház, a Luther-ház, amely a templomot teljesen eltakarja. Az iskola és a lelkészlakás számára új épületszárnyat építettek. Az udvarba beszorított templom azonban tovább működött. Tornyában ekkor három harang volt, mindhármát a pesti *Walser Ferenc* harangöntő öntötte 1869-ben. Ezek csak az I. világháborúig hívták a gyülekezetet istentiszteletre, mert akkor a két kisebbet a honvédség katonai célokra lefoglalta.

A pesti szlovák közösségre meghatározó hatással volt a trianoni békeszerződés határmegvonása, aminek következtében sokan visszavándoroltak az anyaországba. A 19. és 20. század fordulóján még 6000 lelket számláló gyülekezet 1920-ra 1200-ra fogyatkozott. A fogyás a két világháború között is folytatódott, majd az újabb megpróbáltatást az 1946–47. évben bekövetkezett lakosságcsere okozta. Az ily módon megfogyatkozott gyülekezettől 1952-ben vette el az állam a megmaradást biztosító bérházat. 1953-ban a monumentális, ezer ülőhelyes, háromhajós templomba mindössze 20-an jártak. A gyülekezet és a templom fenntarthatatlanná vált. Az egyház 1965-ben állami nyomásra eladta a templomot, s helyette a hajdani iskolaépület emeletén alakítottak ki kápolnát, ahol 1967-ben készült el az új orgona. A maroknyi pesti szlovák evangélikus gyülekezet ma is itt tartja istentiszteleteit. A templom azóta is profán – nem egyházi, de nem is templomépülethez méltó – cé-

A pesti szlovák templom harangja Szügyön

A szügyi evangélikus templom

lokot szolgál. Mivel a bérház eltakarja, a budapestiek közül rendkívül kevesen tudnak a létezéséről.

A bérház kapuján az udvarba lépve tárul elénk a templom műemléki és építészeti igényességet mellőző, szemet bántó toldásokkal szabdalt, düledező, romos épülete. Égbetörő tornyának tetején aranyozott kereszt hirdeti eredeti szakrális funkcióját.

Megmaradt nagyharangja 1965-ben a Nógrád megyei Szügy település evangélikus templomának tornyába került, mivel a szügyiek 253 kg-os, 1925-ben *Seltenhofer Frigyes* Fiai soproni műhelyében öntött

Az eredeti öntöttvas járom (harangfelfüggesztés)

harangját a II. világháborúban elrekkvirálták. A szügyi evangélikus torony harangtörténeti szempontból kuriózum, ugyanis a 20. század világháborús rekkvirálásai ellenére három történelmi (20. századinál korábbi) öntvénynek ad helyet. Közülük a legkisebb a 16. században készült, a legrégebbi evangélikus harang Magyarországon. Az 1200 kg-os, 132,5 cm alsó átmérőjű, d1 alaphangú nagyharang pedig a pesti szlovák evangélikusok megmaradt zengő emléke. A harangöntőre jellemző, rendkívül szép, plasztikus díszítéssel látták el. Szlovák nyelvű felirata ezt jelenti: „Isten dicsőségére! Az ÚR házába megyünk! Zsoltár 122.v.1. E harangot a pesti szlovák evangélikus templomnak adományozta az Augsburg család *Walser Ferenc* harangöntő munkája alapján Pesten 1869. évben.” Domborműve Jézust ábrázolja a Gecsemáné-kertben, fölötté az őt biztató angyal. Ez ugyanaz a kép, amely a pesti szlovák evangélikus templom oltárán is látható volt. Az oltárkép *Than Mór* alkotása 1867-ből, ma a dunaegyházi evangélikus templomban látható, a Rákóczi úti templom eladását követően oda került.

Az öntvény harangtörténeti szempontból is rendkívül érdekes alkotás, mivel az 1860-as években történt magyar „harangreform” idején készült. A reform lényege, hogy míg régebben a harangokat füles koronával látták el, az 1860-as években egyre több magyar harangöntő áttért az úgynevezett tárcsás korona alkalmazására, amely lehetővé tette, hogy a harangot időnként elforgassák, és így az ütő máshol üsse az ütőgyűrűt, ily módon megnövelhető lett a harangok élettartama.

Az egyik legfontosabb harangtartozék a felfüggesztés, az úgynevezett járom, amely a kilingést biztosítja. A pesti szlovákság Szügyön őrzött öntvénye *Pozdech József* pesti lakatos mester által szabadalmazott, öntöttvasból készült, állítható csapágyszélességű, homokcsapágyakkal ellátott jármon függ.

E harang közel 100 éves budapesti szolgálata alatt többször reprezentatív célokra is szolgált, már csak azért is, mert a Deák téri evangélikus templom tornyát 1875-ben statikai okok miatt lebontották, harangjait a szlovákiai Szmrecsányba szállították, így a pesti evangélikusság örömét és gyászát sokszor a Rákóczi úti szlovák templom harangjai hirdették. A Keleti pályaudvar közelsége miatt a Budapestre érkezőket is köszöntötte. Ez a harang siratta *Kossuthot* holtteste Budapestre érkezésekor, és megszólalt *Munkácsy Mihály* temetése alkalmával is. Napjainkban pedig Szügyön hirdeti a pesti szlovák evangélikusság emlékét. ●